

АЗВОННИ ЛЕМКОКВІЩИННИ

№ 3 (120)
жовтень-грудень
2020 р.

Газета заснована
29 квітня 1994 року

ЧАСОПИС-КВАРТАЛЬНИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ЛЕМКІВЩИНА»

Криниця, Лемківщина

ДОРОГІ КРАЯНІ!

Шчиро вітаю Вас з Празниками Різдва Христового,
Новим Роком і Богоявленням Господнім.

Най Вифлеємська звізда принесе до кожної хижки щесстья
і здравля, добробит і радист, мир і згоду.

Най кожного минат COVID-19, а Пан-Віг зомле
благословіння на нас в 2021 році.

Жебы-сте были здорови-весели, як в небі Ангеля.

Христос ся рождає! Славиме Его!

Веселих Свят!

О. Венгеринович – голова ВУТМ

ГАЛИЦЬКА РОДИНА НА ТЛІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

(До 110-річчя Ярослава Старуха)

Чим довше живу, тим важче мені. Бо належу до безсильного, безмовного, безбатьківського народу, цілі покоління якого не знають, хто вони, чому живуть у розтерзаній, осліпій від сліз, онімилій від мук і наруг країні. Зовуть її своєю матір'ю, та чомусь сором за наругу над нею не випікає її синам очей, а ганьба сердець, де аж густо від безбаченків, які вірно служать генералам ворожій армії, поетами чужої слави. А на її чолі лише безліч ошуканців із бандитським корінням. Серед напівзігнилої маси потвор, які множаться під рабським лозунгом: «Яка різниця: нехай клоччя – вовна, аби кишка була повна».

Незалежність, яка впала на них, як грім серед ясного неба, їм «без надобности»... Їм не потрібна ні правда, ні історична пам'ять. Альфою і омегою їхнього існування є нажива, яка жене їх вперед і нерідко виносить на поверхню, з висоти якої вони повчають всіх і кожного, сіючи розбрат. Науськані «старшим братом», особливо в останні роки, в їх лексиконі з'явилося слово «бандьора». Цим вони прагнуть пояснити все те, що їх не влаштує, лякають ним і себе, і оточуючих...

Дивлячись на їх недолугі намагання – зневажити наших національних героїв, хотів би, щоб вони запам'ятали, хоч одного з них, – Ярослава Старуха. Чи змогли б вони зробити хоч частину з того, що зробив у своєму героїчному житті цей прославлений лицар України? До того спонукає й те, що в моєму селищі живуть родичі славного героя, які безумовно раді, що належать до такого славного роду.

Переселено було їх до нашого села Дубляни в час відомої акції з обміну населенням, яке здійснив сталінський режим у 1944-45 рр. і яка пече гірким болем і нині ще живущих. Між іншим, мало хто знає, що 1940 року, після підписання пакту Молотова-Ріббентропа, було утворено Дрогобицьку область, до якої увійшли п'ять районів, у т.ч. й Лиський. Саме звідти походить славнозвісна родина Старухів, із якої вийшов прославлений лицар ОУН-УПА Ярослав Михайло Старух.

Щоправда, він сам народився на Бережанщині (теп. Тернопільська обл.), куди переселився його батько в австрійські часи. Вся їхня велика родина (в діда Михайла було 14 дітей) і далі проживала у Лиському повіті (в с. Бережниця Вишня, бо була і Нижня, за 20 км від містечка Лисько). Звідти їх виселили на Тернопільщину, на землі польських колоністів, у степову місцевість, звідки вони – мешканці лісів і гір, стали масово тікати в Дрогобицьку область, поближче до рідних теренів, у надії повернутися назад. Та про це не могло бути й мови, бо їх урядовці почали розпихувати в села, де ще були незаселені хати поляків. Так у нашому селі з'явилися родини з Бережниць – Кавчаків, Присяжних і Федора (Теодора) Старуха – одного з нащадків Михайла Старуха – діда Ярослава.

Михайло Старух (нар. 1806 р.) майже все життя був вйтом свого села, смію думати, непересічною постаттю, бо під час революції 1848 року в Австрії став одним із перших послів

Продовження на стор. 2.

Василь ХОМИК (*1933 +2002)

ЛЕМКІВСКА МОЛІТКА

О, сохрани нас,
Бóже милій,
Од óгня, мору а войни
Свящчєни прадівів
могýли,
Хýжи і храмы сохрани.

І дай зелó нам на спожýток,
Вшýтки хорóбы одверни,
І дýшы нáших милїх
дїток
Од злóстной сквєрны
сохрани.

Тебé благáме кáжду днїну:
Порвї загрáды з днїв войни,
Верни нас в рїдну
Лемкївшчýну
І самобїтнїст сохрани!

Глумачыв по-лемкївски
Ігор ДУДА

Світова Федерація
Українських Лемківських
Об'єднань
www.sfulo.com
78501, Україна,

Івано-Франківська обл., м. Яремче,
вул. Свободи, 204А/20

World Federation
of Ukrainian Lemko
Associations

lemky.sfulo@gmail.com
Тел.: +380962181078;
+380957528129

«9» листопада 2020 р. №7/037-4

Президенту України Володимирі Зеленському
Голові Верховної Ради України Дмитру Разумкову
Прем'єр-Міністру України Денису Шмигалю

ВІДКРИТЕ ЗВЕРНЕННЯ

Світова Федерація Українських Лемківських Об'єднань (СФУЛО), яка об'єднує українські лемківські організації в Україні, Польщі, США, Канаді, Сербії, Хорватії та Словаччині, і водночас, яка є складовою організацією Світового Конгресу Українців (СКУ), звертається до Вас з цим **Відкритим Зверненням** щодо невідкладного розгляду та ухвалення Верховною Радою України законопроекту №2038 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визнання депортованими громадян України, які у 1944-1951 роках були примусово переселені з території Польської Народної Республіки» (реєстр. 3.09.2019 р.).

6 травня 2020 року цей законопроект було розглянуто і підтримано Комітетом Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономній Республіці Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнародних відносин (голова Дмитро Лубінець).

Постановою ВРУ 828-ІХ від 01.09.2020 року законопроект №2038 повторно включено до порядку денного четвертої сесії Верховної Ради України, так як на третій сесії його не було розглянуто.

9 вересня 2020 року минуло **76 років** від початку **тотального вигнання** корінного українського населення (**750 тисяч осіб**) з історичних українських земель, які відійшли Польщі: з Лемківщини, Холмщини, Надсяння, Південного Підляшшя, Західної Бойківщини. Виселення за **національною ознакою** відбувалося з грубими порушеннями прав людини та під тиском жорстких **гібридних методів примусу** польських прокомуністичних владних структур і каральних органів, репатріаційних комісій, прямих дій регулярної польської армії.

Внаслідок цих злочинних акцій тодішніх режимів найзахідніша тисячолітня гілка українського народу була доведена до фізичного і духовного відмирання через їхню територіальне розпорошення й асиміляцію, до руйнування споконвічної культурної та історичної спадщини на етнічних теренах, що поставило на грань знищення цілі етнографічні групи українського народу, зокрема лемків.

Примусове виселення понад півмільйона **етнічних українців** із споконвічних земель до СРСР у 1944-1946 роках під гібридною назвою «евакуація» звалось «добровільним» і відбувалося на підставі *Угоди між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським Комітетом Національного Визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР від 9 вересня 1944 року*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616>

Угода досі в Україні чинна, незважаючи на те, що ще 19 грудня 2002 року Конституційний Трибунал Речі Посполитої Польської визнав,

а Європейський суд з прав людини 22 червня 2004 року підтвердив, що ця ж **угода від 09 вересня 1944 року не мала жодних правових підстав для її підписання, а дії, пов'язані з виконанням її умов з примусовою евакуації, є незаконними**.

Тим часом, у 2005 р. в Польщі було ухвалено і втілено в життя закон «Про реалізацію права на компенсацію на підставі полішення нерухомих поза теперішніми кордонами Республіки Польща». Таким чином, Польська держава вже давно впорядкувала законодавство щодо понад 800 тисяч поляків, які були репатрійовані з УРСР до Польщі у 1944-1946 роках на підставі цієї ж Угоди.

«Сьогодні в Польщі "репатріанти", яких частіше називають "кресовяками", є однією з найбільш відомих і шанованих груп суспільства, елітою польського народу. Їхня трагічна доля, описана у тисячах публікацій, мемуарів та фільмів, стала важливим елементом історичної політики польської держави. Втрачені ними матеріальні блага, будинки та земля – відомі як "забужанське майно" – були щедро компенсовані Державним казначейством відповідно до спеціальних законів польського парламенту. Українці ж, вигнані з Польщі, – втратили все що мали найдорожче. Загнані до радянських колгоспів та радгоспів – не отримали нічого», – відзначає відомий польський дослідник та архівіст, доктор історії Євген Мисіло.

Широка міжнародна громадськість демократичного світу, зокрема, Світовий Конгрес Українців, українські організації Сполучених Штатів Америки і Канади підняли свій голос задля захисту й відновлення справедливості та прав вигнаних з рідної землі українців-автохтонів Закарзоння.

Враховуючи вищевикладене, Світова Федерація Українських Лемківських Об'єднань звертається до Президента України Володимира Зеленського, Голови Верховної Ради України Дмитра Разумкова, Прем'єр-Міністра України Дениса Шмигалю з **вимогою про невідкладне ухвалення законопроекту №2038** «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визнання депортованими громадян України, які у 1944-1951 роках були примусово переселені з території Польської Народної Республіки» задля відновлення прав етнічних українців, депортованих за національною ознакою.

В іншому випадку СФУЛО, для встановлення справедливості, змушене буде апелювати до міжнародних організацій із захисту прав людини та корінних народів: Організації Об'єднаних Націй, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Європейського Суду з прав Людини.

З повагою
Голова Світової Федерації
Українських Лемківських Об'єднань
Ярослава ГАЛИК

ГАЛИЦЬКА РОДИНА НА ТЛІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

(До 110-річчя Ярослава Старуха)

(депутатів) щойно проголошеного Віденського Парламенту. Переміг на виборах у своєму окрузі, в який входили три містечка – Балигород, Лютовисько і Лісько, повітовий центр. Щоправда, парламент майже не працював (у березні наступного року через радикальність був розпущений цисарем Фердинандом). Перемоги на виборах простому селянинові – це вже щось означало! Однак, не таким уже «простим» був той чоловік, про якого його син Тимотей (Тимотій) – політик всеукраїнського масштабу, сказав: «Батько мій не був вчений і це шкода, бо він був такий талановитий чоловік, просто геній, знаменитий бесідник. На ті часи чоловік надзвичайно розважливий. Нарід всього Підгір'я дуже його любив і шанував. Майже ціле своє життя був війтом, членом Повітової Ради та послом до Сейму».

Хоч у селі не було навіть однокласної школи, зумів своїм наймолодшим сином Антону і Тимотею дати початкову освіту. Дідич найняв приватного вчителя для своїх дітей, тож із ними вчилися і сини Михайла. Вчилися недарма, бо обидва продовжили справу батька. Стали відомими громадськими діячами, політиками, членами Української Народно-Демократичної Партії, багатолітніми посланцями до Галицького Сейму, а Тимотей – і послом Віденського Парламенту (дві каденції), будівничими ЗУНР-у. а Тимотей – міста Бережани.

Антін Старух (1866-1938) продовжував справу свого батька – майже все життя був війтом села. Вступивши в УНДП, від її імені (1901-17 рр.) тричі обирався послом Галицького Сейму, входив в Український Союмовий Клуб (1910-12 рр.). Комісар Ліського повіту (з 1918 р.). За політичну діяльність, після падіння ЗУНР, поляками був запроторений в концтабір.

Та все ж його перевершив **Тимотей Старух** (1860-1923). Народився також у Бережниці Вишній, але після служби у війську (1883) не вернувся в рідне село, а залишився на Бережанщині. В 1884-96 р. служив у жандармерії на постерунку в Усті-Зеленому, начальником постерунків у Підгайцях, Делятині, Бурштині, Козові, Бережанах, Бучачі. Одружився в селі Слобода Золота на місцевій дівчині. Спершу займався сільською господаркою та громадською діяльністю в селі. Згодом продав майно, купив хату в Бережанах, де жив до кінця життя. Вступив, як і Антін, до УНДП і став видатним діячем Бережанського повіту. 1907 року висунув свою кандидатуру до австрійського парламенту і переміг на двомандатному окрузі (разом із Костем Левциком). Згодом був обраний послом до Галицького Крайового Сейму у Львові. Коли був створений «Український Клуб», вступив у нього і обраний головою. Боровся за відкриття Українського Університету, став меценатом галицької преси серед студентства, сприяв створенню Українського Січового Стрілецтва на Бережанщині.

На початку Першої світової війни вивіз свою сім'ю в родинне село (Бережницю Вишню), щоб заховати від переслідування московських окупантів. Повітовий начальник гарантував йому і старшому синові Миколі безпеку, проте у червні 1915 р. їх обох вивезли на заслання в Росію (Чувашія).

Повертаючись додому після повалення царизму, 1917 р. Тимотей зупинився у Києві, де саме проходив Перший військовий з'їзд, організований Миколою Міхновським. Той запросив його взяти участь у зібранні, ініціював обрання в Президію і надав можливість виступу. Газета «Киевлянин» писала: «Большое впечатление на собрание произвела страстная речь видного украинского оратора в Галиции Тимофея Старуха, котрий очинил ее так: «Пока хоть одна капля украинской крови течет в нашем сердце, не сгинет идея независимос-

ти України». Між іншим, це викликало негативну реакцію Володимира Винниченка. Повернувшись в Галичину, Тимотей входить до складу Національної Ради ЗУНР, бере активну участь в Акті Злуки. 23-28 січня 1918 р. в Києві брав участь у роботі Трудового Конгресу України, як представник блоку галицьких партій (65 осіб), був обраний членом Президії й заступником голови Конгресу. В 1918-19 рр. – комісар ЗУНР міста Бережани і голова Повітової Ради. Після окупації ЗУНР-у, польська влада арештувала активіста. Сидів у тюрмах Бережан і Львова, стан його здоров'я погіршився. Після внесення родинною грошовою застави та на прохання митрополита Андрія Шептицького, у січні 1921 р. його відпускають. В ув'язненні встигнув написати спогади, які зберігаються в Історичному архіві Львова.

Після тривалої хвороби, 21 квітня 1923 р. Тимотей Старух помер у м. Бережани. Тодішня газета «Український Прапор» писала: «В похоронному обряді брали участь 7 священників, відспівували два хори – гімназіальний і сільський зі с. Слобода Золота... труну везли на широкому селянському возі три пари білих волів. Поміж численних вінків був вінок терновий із написом «Мученикови за народ – слободяни». Похований на міському цвинтарі.

У некролозі львівська газета «Діло» вторила: «Безкомпромісний націоналіст, прекрасно ознайомлений з положенням галицького селянства... Був борцем тієї верстви нашого суспільства, з якого вийшов, якої найтайніші дрижання душі прекрасно знав. Вмів грати на струнах селянської душі. Тишився певним довір'ям селянства, тому зробиwas речником його Визвольних змагань. Залізна енергія, невсипуща активність, факторський хист і бистрий орієнтаційний змісл допомогли йому вибитися серед своєї суспільності на одну з провідних постатей...»

Немеркнучий слід по собі залишив і його син **Ярослав Старух** («Стяг», «Стояр», «Ярлан») – видатний діяч ОУН-УПА, який народився 17 листопада 1910 р. в с. Слобода Золота (нині Козівського р-ну Тернопільської обл.). Середню освіту здобув у Бережанській гімназії, яку закінчив 1928 р. із відзнакою. В тому ж році поступив у Львівський Університет на юридичний факультет, який не закінчив через арешти і підпільну працю. В 1922 р. вступив у «Пласт», де пройшов всі ступені. Від 1922 р. – член Спілки Українських Націоналістів Молоді. Від 1931 р. – член ОУН, займався публіцистичною діяльністю як референт пропаганди. Автор десятків праць, у т.ч. «12 прикмет українського націоналіста». На питання: чому не вчиться? Відповів: бо «Борюся за правду. Наша правда велика і проста як Евангеліє...»

Всі 1930-і роки – це, з одного боку, – його невсипуща діяльність, з іншого – гоніння, переслідування, арешти, суди, катування так, що він позбувся здоров'я остаточно. Перше ув'язнення переніс 1932 року, через напад на пошту касу бойовиків ОУН В. Біласа і Д. Данилишина в Городку. Не довівши його співучасті, у в'язницю його не посадили, але запроторили в концтабір «Берега Картузька» (перебував з 8 липня до 21 грудня 1934 р.). Через провал акції ОУН на Волині 24 червня 1937 р., його вдруге арештовано в Моршині, де він лікував шлунок. У Дубнівській в'язниці переніс нелюдські побої. На судовому процесі в Рівному студент Я. Старух отримав найвищий строк – 13 років тюрми.

У вересні 1939 р. Річ Посполита розвалилася і він вивірився на волю. У числі більшості членів ОУН перебрався до Кракова, окупованого німцями. Це був, мабуть, найбільш спокійний період його життя. Тут виконував обов'язки організаційного референта УЦК, допомагав біженцям знайти житло і працю. Як публіцист,

З УРОДИНАМИ ТЕБЕ, «ЛЕМКІВЩИНО»!

Такий молодий та, водночас, вагомий ювілей – 30-річчя Чортківської районної організації ВУТЛ.

Спливає 76-й рік від часу страшного геноциду над лемками – західною гілкою українського народу. Туга, біль і смуток за рідною землею, дорогими серцю горами і потічками, за прадідівськими могилами до сьогодні не залишають жодного свідомого лемка-українця.

Чортківська «Лемківщина» – це організація яка об'єднує вихідців із Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Підляшшя та всіх небайдужих громадян. Основне завдання товариства – збереження, дослідження та популяризація лемківської історії, духовної культури (традицій, обрядів і звичаїв), нашої самобутності. У період становлення Незалежності України, Чортківська «Лемківщина» стояла біля витоків лемківського руху в Україні.

Як усе починалося...

Першими ініціаторами й організаторами зі створення в Чорткові відділення Тернопільського товариства лемків були Марія Бурдяк, Іван Вишовський і Павло Гербут.

15 липня 1990 р. на Установчих зборах (присутніх – 148 осіб) було створено Чортківське відділення Тернопільської обласної організації суспільно-культурного товариства «Лемківщина» при Українському Фонді культури. Відтак почали виникати лемківські осередки в селах району. 20 січня 1991 р. в с. Ягільниця створено перший осередок (голова С. Бубернак, який очолює його до сьогодні), а 16 червня ц.р. – другий, в с. Нагірянка (голова С. Барна).

Вперше після депортації в радянську Україну, наша делегація у липні 1991-го, в кількості бл. 100 осіб, відвідала міжнародну «Лемківську Ватру» в с. Ждиня (Польща). В їх складі – перший в районі лемківський 50-особовий хор (керівник В. Подольчук – викладач Педагогічного училища). Відтак організувалися поїздки по рідних місцях Лемківщини, зокрема в села Барвінок, Завадка-Риманівська, Дукля, Устя-Руське, Ганчова, Висова, Зиндранова, Богуша, Королева-Руська та м. Горлиці.

У січні 1993 р. Миська рада виділила для діяльності товариства приміщення, де ми почали ремонт і облаштування. У серпні ц.р. створений осередок у с. Пастуше, де головою обрано Я. Ксеніча. У травні 1996 р. створено четвертий осередок у с. Горішня Вигнанка (голова О. Подольчук). У травні 1997 р. відбулося урочисте відкриття «Лемківської світлиці», де у лютому 1999-го вперше було проведено релігійне свято «Пущання».

У квітні 2003 р. проведено реорганізацію товариства і воно почало називатися – Чортківська районна громадська організація Всеукраїнського товариства «Лемківщина». Павло Гербут ініціював спорудження пам'ятного знаку з нагоди 60-х роковин виселення українців на Схід. 24 жовтня 2004 р. відбулися урочини-відкриття пам'ятного знаку. На відкритті місцеве поетеса Галина Грицьківська сказала: «Зверніть увагу на скелю з граніту, вона у формі глиби, що горем розбита. Це символ народу з батьківського краю. Його роз'єднали: у різних країнах – чужинцями стали».

Згодом кількістю членів організації з трьох осіб зросла до 500. І ця кількість постійно зростає. Сьогодні маємо шість осередків у м. Чортків, селах Ягільниця, Нагірянка, Пастуше, Горішня Вигнанка, с-щі Заводське.

написав першу частину «Історії України», переглянув ставлення ОУН до С. Петлюри, якого в Галичині зневажали за союз із Ю.Пілсудським. Готуючись до дальшої боротьби, упродовж грудня 1939 – березня 1940 р. закінчив Старшинську школу. У розкол ОУН, що наближався, підтримав сторону С. Бандери. До речі, Я. Старух, С. Бандера, Д. Мирон, М. Лебідь, Д. Грицай, разом із жінками, святкували Різдво 1940 року. Навесні 1941 р. написав працю «Боротьба з Москвою», взяв участь у Великому Зборі ОУН, працював у рефературі пропаганди, який очолював С. Ленкавський – автор «Декалогу ОУН».

Маємо власне приміщення, в якому проводимо всі заходи лемків – свята, ювілеї та конкурси: Великодне писанкарство, традиційне «Пущання» (перед Великоднім постом), а також – творчі мистецькі вечори. Щорічно, у вересні біля Пам'ятного знаку «Скорбота» проходять панахиди.

Багата й різноманітна культурно-масова робота. Своєю мистецтвом потішають народні аматорські художні колективи лемків: «Яворина» (Чортківський РБК ім. К. Рубчакової), «Любисток» (с. Ягільниця), «Потічок» (с. Нагірянка), «Горлиця» (с. Пастуше), «Лемківські гудакі» (у складі братів Миколи і Ярослава Гарберів). Наші майстри сцени супроводжують кожне свято «Лемківщини», завше веселять краян на Всеукраїнському фестивалі лемківської культури в Монастирську, на традиційному «Йордані» в Тернополі. Регіональний фестиваль лемківської пісні «Цне мі ся за Тобом, мій Лемківській краю!» щороку проводиться в Ягільниці.

Пишаємося нашими мистцями. Велика честь випала на творчу долю народного аматорського ансамблю лемківської пісні «Яворина» (керівник Й. Овод), який у листопаді 2009 р. брав участь у фестинах «Лемківська сюїта» в Колонному залі ім. М. Лисенка Національної філармонії України в Києві.

Переможцем телепередачі «Folk-Muzik» (2009 р.) став народний аматорський ансамбль лемківської пісні «Потічок». Поїздки спонсорували Ігор Ольшаківський та Олег Барна. Ансамбль лемківської пісні «Горлиця» (керівник С. Хорощак) брав участь у «Великій Коляді» у львівському храмі Пресв. Євхаристії та виступав на заключному гала-концерті. Серед наших майстрів сцени є заслужені працівники культури України Йосифа Овод і Степан Бубернак.

Кращі писанкарі району брали участь у Великодніх конкурсах, які проводилися в Бучачі, Львові, Монастирську.

У Чорткові три вулиці названі на честь відомих лемків: поета Б.І.Антонича, художника Никифора Дровняка і просто «Лемківська». У с. Пастуше збудована церква у лемківському стилі (архітектор Б.Дудяк – лемківського походження).

Чортківське товариство лемків не залишилося байдужим до біди лемківських сімей, у яких за волю України загинули рідні на Євромайдані: 17-річний Назарій Войтович – студент Тернопільського кооперативного коледжу, і 29-річний Володимир Жеребний – викладач Вишнівського коледжу Львівського аграрного університету. Були зібрані кошти (по 4 105 грн.), які відправили безпосередньо кожній родині загиблих.

Протягом 30-ти років районну громадську організацію очолювали Павло Гербут, Богдан Дудяк, Микола Гарбера, Олександр Подольчук, Марія Бабічук. Без ентузіастів-людей широкого серця, без спонсорів-доброчинців нам би не подолати великий обсяг роботи і завдань, які ставила і ставить перед собою організація. Щира вдячність усім тим, хто долучався і допомагає вирішувати загалом наші проблемні питання.

Марія БАБІЧУК – голова Контрольної комісії районної організації ВУТЛ, м. Чортків.

Далі буде.

БІЛЬ І ПЕЧАЛЬ, ПРОНЕСЕНІ КРІЗЬ РОКИ

На свято Введення в храм Пресвятої Богородиці (4 грудня) в м-ку Козова відбулася визначна подія. Громадськість, гості, духовенство, представники місцевої влади зібралися у сквері центральної площі на відкриття монумента в пам'ять українців – жертв депортації у 1944–1947 роках із території Польщі.

Ідея створення пам'ятника у Козові, де кожен четвертий її житель походить із родини депортованих, належить голові районного товариства «Лемківщина» Володимирі Беку. Із скульптором Іваном Сонсядлом – уродженцем Козови, було узгоджено композицію монумента. На прохання районного товариства «Лемківщина» надати фінансову і матеріальну допомогу для втілення задуму активно відгукнулися меценати – приватні підприємці району, народні депутати, парафіяни Козівської церкви, району та селищна рада. Працівники райагробуду заклали фундамент, зробили постамент та облицювали його плиткою. М. Котило навколо нього вклав бруківку. Складові частини монументу привіз із Тернополя І. Романчик, а Я. Коздринь із синами та помічниками змонтували його на постаменті.

Кілька разів відкриття пам'ятника відкладалося через карантинні обмеження. І ось, нарешті, настав момент, коли голова ВУТЛ Олександр Венгринович і голова Козівського товариства лемків Володимир Бек, свідки депортації Михайло Довбуш і Мирон Судомир його урочисто відкрили. А троє священників здійснили чин освячення та відправили помилу паняхиду.

Так постав перед козівчанами скульптурний витвір, який зображає дві частини розрваного дерева. Зліва – палаючі домішки, святі храми, спустошені села, посередині – похилий придорожний хрест, а справа – валка нещасних вигнанців, які долають важкий шлях на Схід. На верхівці пам'ятника – зігнані зі своїх гнізд пеліки, які жалісно курличуть над нещасною долею пригнобленого народу.

Композиція пам'ятника відтворює трагічну сторіну історії українців Лемківщини, Надсяння, Підляшшя і Холмщини, яких насильно вигнали з рідних земель 76 років тому. Хоч старше покоління жертв депортації відійшло у вічність, але гірку правду про неї вони навечно зберегли в собі та передали нащадкам – дітям і внукам. [...]

Хоча міждержавна угода від 9 вересня 1944 року зазначала добровільне переселення людей та вже з січня 1945-го, через військово-силові методи, воно набуло брутально-примусового характеру.

Умови переїзду були жахливими. На підготовку в дорогу родині надавали обмежений час, а від дому до залізниці супроводжували військовим конвоєм. Хто мав коней, збирав

пожитки на віз і їхав на станцію. Хто не мав – брав клунки на плечі, дітей, корову на шнурок і чвалав на станцію пішки, залишивши все в хаті, у стаїні, на полі. Назад дороги не було. До відправки поїзда на залізничних станціях люди часто перебували по кілька тижнів просто неба, без належних санітарних умов, харчування та медичної допомоги. Перевозили їх переважно у товарних вагонах, часом разом із худобою. Старші люди не витримували жахливих умов і помирали в дорозі, а немовлята, котрі народжувалися, не всі виживали.

Насамперед, людей направляли у південні та центральні регіони УРСР. Дорога туди була тривалою, нестерпною і тягнулася до двох місяців. Люди з гірської місцевості не могли прижитися у степових районах. Звичні до одноосібного господарювання, вони не сприймали колективну дійсність і масово втікали у західні області, де колективізація ще не була запроваджена. Та й тут переселенців чекали невтішні реалії життя. Зморені фізично та зламані морально, вони блукали селами у пошуках порожніх хат і кращої долі.

На Козівщину переселенці стали прибувати в 1945-46 роках у більшості з Лемківщини. Поселилося в селах району 911 родин, а в Козові осіло до двох тисяч осіб, де їх на перших порах чекав голод, холод і важкі злидні. Минули роки, поки життя налагодилося, а козівська земля, яка їх прихистила в лиху годину, стала для них та їхніх дітей рідною.

У своєму виступі на відкритті пам'ятника голова ВУТЛ Олександр Венгринович дав політичну і громадську оцінку подіям депортації українців із Польщі. Акцентував увагу на важливому значенні увічнення їх пам'яті у монументі.

Голова районного товариства Володимир Бек щиро подякував всім, хто мрію зробив реальністю: оргкомітету, місцевій владі, меценатам, духовенству, козівчанам, – всім тим, хто долучився до загальної справи. Особливо – автору скульптури Івану Сонсядлу.

Святковий захід супроводжувався концертною програмою лемківських пісень у виконанні працівників РБК (кер. – заслужений працівник культури України С. Андрушків) та гурту «Кривірка» зі с. Золота Слобода (кер. В. Булін).

У відкритті монумента також брали участь голови сусідніх районних і міських товариств лемків – Г. Проців (Бережани), М. Лукачат (Зборів), А. Татарин і Г. Околита (Тернопіль). А потім Володимир Бек запалив символічну лемківську ватру. Вона у прохолодну погоду зіграла ієднала козівчан своїм теплом, а яскравим полум'ям та іскрами, що летіли у височінь, слава вітання минулим і прийдешнім поколінням лемків.

Іван ДУФЕНЮК, член НСЖУ.

НОВИЙ ПАМ'ЯТНИК У ТЕРЕБОВЛІ

Новий обеліск виріс на місці давнього пам'ятного знаку, який перенесено в с. Маловоди на Теробовлянщині. Ідея створення нового пам'ятника належить теробовлянцю – меценату Юрію Дзюбану. Автором проекту є Микола Ковальчук – теробовлянець, архітектор, краєзнавець і поет, скульптор – Володимир Вульгін.

18 жовтня 2020 р. захід проходив із додержанням карантинних правил. Саме через епідемію збиралося небагато людей, а багатьом лемкам із Тернопільщини, з України, а також із-за кордону не вдалося прийти. Між іншим, відкриття планувалося провести 9 вересня.

Автор пам'ятника М. Ковальчук розповів: «Мені запропонували створити проект нового обеліску ще навесні цього року. Я розробив декілька варіантів, але вибраний був саме цей. Верхівка пам'ятника виконана у формі стилізованої лемківської церкви з хрестом і емон-

тованим у ніші невеликим дзвоном. Це якраз і є символом тих трагічних подій. Зверху до низу йде зигзагоподібна блискавиця білого кольору. Лемки були розділені навпіл кривавою червоною диктатурою і примусово розселили по різних регіонах України. Висота пам'ятника з хрестом – 4 м. Виконаний він із житомирського граніту. Вгорі справа – напис: «Лемківщина. Надсяння, Холмщина, Підляшшя», а внизу зліва – «Українцям, жертвам депортації з Польщі. 1944-1947».

Новий пам'ятник відкривали голова ВУТЛ Олександр Венгринович і голова районної організації «Лемківщина» Марія Куликовська. Чин освячення і панахиди проводили декан ПЦУ, митрофорний протоієрей Володимир (Якубшин), священники двох конфесій міста та сіл району.

Віктор АБЕРКІВ

НАШІ ЮВІЛЯРИ – ВИДАТНІ ЛЕМКІВСЬКІ ДІЯЧІ

Жовтень

70 – Павло БОГДАН (*18.10.1950, с. Видрань, окр. Меджилабірці, Словаччина) – журналіст, гром. діяч. Депутат Нац. Ради Словаччини (1992-94), голова Ради Союзу русинів-українців Словаччини, член Президії СФУЛО (1994-99).

110 – Федір МАНАЙЛО (*19.10.1910, с. Івовоці, Мукачів. р-н, Закарпаття +15.01.1978, м. Ужгород) – живописець, нар. художник України (1977).

Листопад

70 – Петро ПЕЛЯК (*15.11.1950, с. Вікторівка, Козів. р-ну Тернопіль. обл.) – господарник. Голова фермер. господарства «Вікторія-92» с. Вікторівка. Засл. працівник сільс. господарства України (2006). Лауреат конкурсу «Людина року -2015» (Тернопіль). *Батько – зі с. Котань, пов. Ясло, мати – с. Лабова, пов. Новий Санч.*

70 – Славо БУРДА (*19.11.1950, м. Вербас, Восводина, Сербія) – економіст. Живе у м. Загреб, Хорватія. Голова Союзу русинів-українців Загреб (з 1992), член правління СРУ Хорватії. Заст. голови Укр. громади Хорватії. Голова Укр. товариства «Кобзар».

190 – Клявдія АЛЕКСОВИЧ (*20.11.1830, с. Красна, пов. Коросно + 15.10.1916, м. Львів) – поетка і драматург, гром. діячка.

70 – Марія ТРОЙЧАК (Хомишин *23.11.1950, с. Магдалівка, Підволоч. р-н, Тернопіль. обл.) – лікар-фітотерапевт, гомеопат. З 1994 – директор і гол. консультант Медичного центру «Барвінок» у Тернополі. Членкиня Світової Асоціації лікарів-католиків (2006), НТШ у Львові (2011). *Батьки – зі с. Яселко, пов. Сянік.*

70 – Марія ДУПЛЯК (*8.12.1950, м. Сянік, Польща) – сусп. – гром. діячка у США. Співзасновник СФЛ, заст. голови СФУЛО. Член і Голова Крайової Управи ООЛ в США (з 1983). Редактор журн. «Лемківщина» (з 1985).

160 – Данило СТАХУРА (*19.12.1860, с. Поляни, пов. Коросно +20.12.1938, Прага) – правник, гром. діяч. Із 1907 – посол австрійського парламенту у Відні. Член УНДП. Співзасновник музею «Бойківщина» у Самборі (1927), філій товариства «Просвіта». Працював у Бергові. Від 1934 жив в Ужгороді.

День і місяць народження невідомі:

550 – Павло РУСИН (*бл.1470, м. Коросно + лист. 1517, м. Сянік або Новий Санч) – поет, магістр вільних мистецтв (1506). Професор Краківського Університету. Писав латинською мовою. Перший гуманістичний поет України-Руси. Автор збірки поезій «Пісні Павла Русина з Кросна» (1509).

250 – Іван ОРІАЙ (*1770, с. Паладь, теп. Комарівці, Ужгород. р-н, Закарпаття; за ін. даними – м. Хуст +11.03.1829, м. Одеса) – лікар, педагог, освітній діяч, магістр філософії. У 1790 р. виїхав до Росії. Директор Ніжинської гімназії (1821-26), Рішельєвського Ліцею в Одесі (1826-29). Вчитель М. Гоголя, С. Гребінки, Н. Кукольника.

ВІДІЙШЛИ У ВІЧНІСТЬ

✠ Марія БАЙКО

Легендарна українська лемківська співачка (ліричне сопрано). Народилася 2 березня 1931 р. в с. Яблониця Руська на Лемківщині. З 1945 р. родина жила в м. Буськ на Львівщині. Вокальну освіту здобула у

Львівському музично-педагогічному училищі ім. Ф. Колесси (1948-52) і Львівській консерваторії ім. М. Лисенка (1953-58) у класі О. Бандрицької. Паралельно закінчила курс бандури.

Від 1958 р. виступала із сольними концертами і в складі терцету сестер Байко – Даниїла, Марія, Ніна. В репертуарі – українські (в т.ч. лемківські) народні пісні та романси, твори зарубіжних композиторів. Як солістка записала три платівки «Співає Марія Байко», «Пісні Франкового краю», «О, не забудь» (старовинні романси), компакт-диск «Співаночки мої»; в складі тріо – 5 платівок і компакт-диск «Співають сестри Байко».

Професорка кафедри сольного співу Львівської консерваторії ім. М. Лисенка з 1982 р. Відзначена численними державними нагородами та відзнаками: лауреатка Всесвітнього фестивалю молоді і студентів у Москві (1957), Національної премії України ім. Т. Шевченка (1976), Народна артистка України (1979), ордени «Знак Пошани» і Княгині Ольги, медалі «За трудову відзнаку».

Серед учнів-випускників: Г. Чорноба, В. Сліпак, Л. Кондрашевська, М. Зубанич, Н. Петренко, С. Фрадіна, І. Попович.

Померла 18 листопада 2020 р. у Львові. Похована на Личаківському цвинтарі. Вічна їй пам'ять!

Володимир Одрехівський – син Марії Байко, ректор Львівської Національної Академії мистецтв.

✠ Марія БУРДЯК

Педагог, фольклористка, майстриня витинанок і хрестикових візерунків, активістка лемківського руху на Тернопільщині.

Марія Бурдяк (із Ковальчиків) народилася 29 листопада 1931 р. в с. Устя Руське, повіт Горлицький на Лемківщині. В 1945 р. виселена з родиною в с. Ягільниця Чортківського району. Закінчила філологічний факультет Чернівецького університету (1957). Працювала вчителем української мови і літератури в с. Біла біля Чорткова. Удостоєна звання «Відмінник народної освіти України». Була душою районного товариства «Лемківщина».

Авторка багатьох статей і нарисів у періодичній пресі, зокрема тижневику «Наше Слово» (Варшава), часопису «Дзвони Лемківщини» (Тернопіль).

Останніми роками жила у дочки в с. Біла під Тернополем, де і померла 1 листопада 2020 р. Вічна їй пам'ять!

Олена Мудра – журналістка

Іван РУСЕНКО – автор Лемківської урочистої пісні «ГОРЫ НАШИ»!

Нераз з'ясувалися мня: хто написав урочисту пісню «Горы наши»? Не міг я на то одповідати, бо-м не знав. Аж донедавна пошукнули ми крайню поважну книжку «Русенко. Выбране» (-Крениця-Лігниця, 2010. – 272 с.), котру видав Товаришчина Лемків в Польшчы. Її редактором був Петро Трохановський, який до неї написав «Вступне слово». Юж прешло десять літ од того часу.

Но і там довідав-ем ся преступне на стор. 27:

**Горы наши, горы наши,
Горы наши Карпаты –
Нихто не зна, нихто не знав,
Кілько вы в нас вартате.**

«Преконаний ем, – пише П.Трохановський, – же тоты слова, вплетены в народну пісню Я до леса не піду сут власнима його словами. Не тямиме сой того на штоден, як не тямиме, же прекрасна, една з найкрасных пісень, які вродила Лемковина, Полетів бы-м на край світа, то діло Русенки». Автор посылат ся на виданя «Наша книжка» (-Юнкерс, ЗСА, 1945. – С.163).

В книжці «Вибране» на стор. 135-154 надрукувани Русенків сценарий «Вертеп в Карпатах» (Сценічний образ в 3-х актах). В Акті I, сцені I двоє югасів сьпівають, а бача ім помагат. Там поданий ішчы еден куплет урочистої пісні, кус инший од того, што мы сьпіваме:

**Не даме вас, не даме вас,
Горы наши Бескіды,
Бо вас дати не казали
Нашы діды – прадіды.**

Ігор ДУДА

Іван РУСЕНКО До 130- ой річниці уродин і 60-ой річниці смерті

«...нихто інчий, так як Він не ослівив істоты бытя Лемком, нихто інчий так свідомо, цілво, простом, найпростійшом бесідом – так, жебы трафіла не лем до інтелігенції, а під кажду стріху – не ослівав гордості, бідной, але гордості з бытя тым, кым ес, тым кым ес ся вродив, кым были твої мама і няньо. Гордості з краю, якому мено Лемковина, краю, де каменісты пути, де дітонькы босенькы, де люде застараны. та вшытко едно краю, якого серце не забуде, покаль жыти буде. Бо земля та сьвята, на котрій жыєме тысяч літ, і хоц кормила нас чыром і кеселицьом, прокормила до днес. І своє маме, як і другы, свої звичаї і бесіду, і свої гунькы, свої чугы, свої сьпіванкы, своєю... біду. Быти гордым аж і зо своей біды – то значыт быти сыном Лемковины. Той чести не дайме здоплати, а віры не зломит нам біда. Не зломил. Не знав Русенко, кед пред далекыма роками писав тоты слова, яка невидана біда, яке страшне нещесья нас стрітит, але Йоого заповіт остав в нас. Не зломил сынів Лемковины ани розлука з Отчыном. Йоого ани тільки...»

Петро ТРОХАНОВСКИЙ

Іван РУСЕНКО

ШАНУЙМЕ СВОЄ

Лем хто живий – най ся тримат,
Надії не тратит,
Покаль сут нашы Руснакы
І Русь наша мати.

Треба лем все памятати,
Што мы і Карпаты –
То душа і тіло!
Не даме їх, прсыям Богу!
Не одбере нам никто го,
Не одбере силом!

Лем шануйме вшытко своє,
Бо своє – то святе,
Свою віру і бесіду,
Хоц і не богаты.

Іван РУСЕНКО
(*1890 +1960)

ФРАІР і ФРАІРКА

І гнес фраіры і фраірки

Ходят, як давно, на вечеркы,
Лем же гнес люди молодых
Вшытко означат ведля моды.
Як ся залюбит Пазя в Антку,
То сой вызначат даде «рантку».
Гнеска ци кривий, ци горбатий –
«Ліворвер» каждый мусит мати;
Як му хто драсне на гонорі –
То вам брїх «майхром» гнет розпоре.
«Чысту» попиват, курит драмы –
Одважний, але за дверями.
Сьпіват по польскы, своє забыв,
Аж ся дивуют стары бабы!

І каждый фраір тримат моду,
«Крават» завяже під бороду,
Райткы натягне, пак камашы –
Такы то тепер хлопці нашы.
В руках палиця загранична,
В кышени едwab – хустка «сьлічна»,
Шапка на бакер, з фантазіям,
Лем не зачинай з том бестийом,
Бо хлоп горячий як сїрничка,
Але в голові... сїчка!

А фраірка тиж як сїрка,
Дівка тлушта і набита;
Мешты має як копыта,
Велькы, кісны і незграбны,
Зато панчохи ядwabны!
Злоты зубы, гладка цера –
Робит оку до фраера;
«Декольт» шырин, же аж брідко,
Мої-сте вы – видно вшытко:
Шыю, груди і лопаткы...
А «дрес» в квіткы, або в краткы.
Блюза – чыста «непелина»
І кокарда темно-синя...

Хоц проста наша бесіда,
Та для нас дорога –
Молиме ся том бесідом
До Господа Бога.

Отец – мати бесідуют
До своїх діточок.
І дітина до родичів –
Як юж ма лем рочок.

Бо бесіда всьо выповіст –
І радїст на душы,
Вшыткы болі і недоли,
Аж ся серце крушыт.

Шануйме рускы звичаї,
Лемківску одєжу –
Штобы од нашого краю
Знати было межу.

Оксана МОХ

ТІЛЬКИ ВІ ЛЬВОВІ

Галицька батярська пісня

Став я си рано, вдів маринарку,
каву налив у малу філіжанку.

До пана Едзя забіг на хвилину,
зупу закинув собі за драбину.
З'їв на десерт ше чотири андрути,
хоч би дзиґарок тепер не забути...
Напуцував свої шкраби на глянец,
сподні желізком загладив на кант,
Кинув до писка смачного бон-бона
і як ошпарений, вилетів з дому...

Бабці на лавці плели якусь бздур,
трохи заслухався – вліз у баюру.
Бахурі бальон малий катуляли:
збештав їх трохи, бо в мене попали.

Фраера здивав із гальбою пива,
рантку кобіта знайома забила:
Гречно відкланявсь, придумав вимівку
і гальпово – на стометрівку.

Моцно тут дуже лабає музика –
Влодко обцаса згубив з черевика.
Дзюньо полярис скоренько виймає
і легоміни у кнайпі скупляє:

Пляцки, бїшкoptи, канапки,
тримбульку,
з бульбою шпон дер, запити –
газ-бульку.

Вип'ю я з кумом вина по келїшку,
поки паця запечуть на тринїжку.

Чмокну в щїчку якусь ладну кралю,
крупну я лепськo собі гоцца-драла.

Файна тут закім така дефіляда,
от вам від мене житейска порада.
Люде! Виходьте собі райзувати.
Гайда до Львова батярувати!

В И Т А М Е

з уродинами – пів юбілейом:

Отец Анатолий ДУДА-КВАСЬНЯК – 65!

С'гомосьць Анатолий вродив ся 25 вересня 1955 р. в м. Монастырську в лемківській родині. Мама походила з Криниці. Богословську освіту здобув в підземній Духовній семінарії, а по тому – Духовному Інституті в Івано-Франківську. Рукоположений на сьвященника владиками Софроном (Дмитерком) і Павлом (Василиком).

6 вересня 1992 р. одправив першу Службу Божу в Лемківській церкві Свв. Володимира і Ольги во Львові. Довший час правив в храмах Тернополя. Быв промотором будовы Лемківської церкви Свв. Ап. Кирила і Методія УГКЦ в Івано-Франківську, отвореної 22 червця 2016 р.

Верховний Архієпископ УГКЦ Любомир Гузар 1 грудня 1997 р. призначив отця-митрату Анатолия душпастирьом для Лемків України.

Дай, Боже, здрава на многая і благая літа!

ПОЖЕРТВЫ НА ЛЕМКІВСКУ ЦЕРКВУ ВОЗНЕСЬНЯ ГОСПОДНЬОГО В ТЕРНОПОЛІ ЗА 2020 РІК (В ГРН.)

Приватни особи	Сума	Прізвище	Сума
Володимир N і родина –	55 000	Войтович Костянтин –	500
Запаранюк Марія –	100 дол. USA	Войтович Марія –	500
	+ 500 грн.	Войтович Олег –	500
Войтович Борис –	3 140	Дзюбінський Степан –	500
Дуда Ігор –	3 000	Комаринський Микола –	500
Тройчак Марія –	100 дол. USA	Попик Надія –	500
Дзюрбель, родина –	50 дол. USA	Роговський Роман –	500
	+1000 грн.	Трач Парасковія –	500
Тройчак Іван –	1 750	Фалатович Світлана –	500
Комаринський Віталій –	50 евро	Ганна N –	400
Швець Надія –	50 евро	Русенко Ярослав –	300
Комаринська Богдана –	1 500	Дика Ірина –	200
Хромчаки, родина –	50 дол. USA	Івасечко Маріяна –	200
Фичак Степанія –	1 300	Івасечко Мирослава –	200
Богдан N –	1 000	Катерина N –	200
Столяр Михайло –	1 000	Оліяр Іван –	200
Фалатович Іван –	750	Пасека Ольга –	200
Василь, отець –	700	Рубас Ганна –	200
Войтовичі, родина –	700	Синьковська Надія –	200
Марія N –	600	Спак Павло –	200
Барна Микола –	500	Фалатович Ярослава –	200

КОНДИТЕРКА на Лемківській

Шторана сьвіжы замилувані
круасаны, цыстечка, штрудли,
пляцкы, інчы смакоты! До выбо-
ру і до кольору.

м.Львів, ул. Лемківська, 15

тел. +38 (050) 430 07 25

eTuchapac@kryjivka.com.ua

Лемківській КАВАЛЕР

Сергій МИХАЙЛИШИН

Глядам дієчку для поважних стосунків.
Хцу створити тверду традиційну ро-
дину. Мам лемківське походжыня. Высокій
молодий освітчений спортовий ка-
валер. Тридцет три роки. Зелени очы.
Стало працюю. Веду здоровий триб
жытя. Мешкам во Львові.
Виміна знимками в Viber, Telegram,
Wniosek, WhatsApp.
e-mail: serhiimykhaiyshyn90@gmail.com

Лемку! Маш бесьїдувати, гварити, мовити, повідати, радити, речы, гадати. Втовды лем будеш собом і шанувати Тя будут Люде.

«Дзвони Лемківщини» -

часопис-квартальник Всеукраїнського Товариства «Лемківщина»

Наша адреса:

46001, м.Тернопіль, бульв. Т.Шевченка, 21, тел. 0352-52-80-72.

E-mail: toxm@ukr.net; www.Lemky.org.ua

Реєстраційне свідоцтво ТР 145

Тираж 1000 прим. Обсяг 1 друк. арк. Друк офсетний.

Підприємець Старух С. Є., м.Тернопіль, вул. Лукіяновича, 8. Тел. 42-52-13. E-mail: manager@vdruk.com

Редактор Ігор ДУДА

Редакційна колегія:

Олександр ВЕНГРИНОВИЧ (Тернопіль), Оксана ДАНИЛІВ (Івано-Франківськ),
Василь МУЛЕСА (Закарпаття), Володимир ШУРКАЛО (Львів).

Комп'ютерна верстка - Тарас ВАШКІВ.

Висловлені авторами думки можуть не співпадати з позицією редакційної колегії.

Відповідальність за достовірність фактів несе автор публікації.

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти.

Рукописи не рецензуються і не повертаються.